

Сергій Шаменков

Кунтуш кінця XVII – початку XVIII ст., артефакт та реконструкція

Ключові слова: чоловічий одяг, кунтуш, Річ Посполита, Гетьманщина, XVII ст., XVIII ст.

Представлена робота присвячена одному з типів кунтушів кінця XVII–XVIII ст., а саме кунтушу з розрізними рукавами та відкладним шалевим коміром. Історія розвитку конструкції цього типу одягу є маловивченою темою, особливо ранній період його існування. Але завдяки збереженню рідкісного зразка, який датується межею століть, у нас з'явилася можливість вивчити та відтворити його у реконструкції.

Serhii Shamenkov

A Kontusz of the Late 17th – Early 18th Century: Artifact and Reconstruction

Keywords: men's clothing, kontusz, Polish-Lithuanian Commonwealth, Hetmanate, 17th century, 18th century.

The presented work is dedicated to a type of kontusz from the late 17th–18th centuries, specifically a kontusz with slit sleeves and a turned-down shawl collar. The history of the construction and development of this type of clothing remains a little-studied topic, particularly in its early stages. However, the preservation of a rare example dated to the turn of the centuries has provided an opportunity of its study and reconstruction.

Шаменков Сергій Ігорович

Уніформолог, дослідник історії костюму, художник-ілюстратор.

Shamenkov Serhii

Uniformologist, researcher of the costume history, artist/illustrator.

e-mail: rogala@striy.org.ua

При згадці слова кунтуш у думках багатьох спливають образи польських шляхтичів з полотен та кінострічок в одязі з рукавами-вильотами. Кунтуші такого типу звісно носили не тільки польські шляхтичі. Зважаючи на спільні модні впливи Речі Посполитої, Правобережної України та Гетьманщини, такий одяг використовували і представники української козацької старшини, і заможні міщани. Навіть деякі з козаків могли носили одяг такого типу, що можна прослідкувати за зображеннями козаків кінця XVII – першої чверті XVIII ст. Гарними прикладами тут може слугувати ікона розп'яття з донатором 1690-х рр., де, ймовірно, зображено Леонтія Полуботка (Мал. 1, а) (Белікова та Членова 99), та різьблене зображення козацького вершника на порохівниці кінця XVII – початку XVIII ст. (Мал. 1, б) (Білоус 19).

Якщо ж ми звернемося до археологічних знахідок, то зустрічаємося з ситуацією, коли серед усього різноманіття предметів верхнього одягу, що були відкриті українськими та польськими археологами за останні роки, знайдено багато одягу, крій якого мав певні спільні риси з кроєм кунтуша, але саме кунтушів з розрізними рукавами-вильотами досі так і не було знайдено. Натомість нам відомо кілька зразків чехманів – одягу, подібного за кроєм до кунтуша, але зі звичайними зшитими рукавами та коміром-стійкою. Варто нагадати про нашу попередню публікацію, в якій ми описали унікальний козацький кунтуш-чехман середини XVIII ст. з зібрання Дніпропетровського національного історичного музею ім. Д.І. Яворницького (Шаменков 17–23).

Найбільш широко відомим кунтушем з розрізними рукавами та відкладним шалевим коміром є екземпляр, крій якого наведений у книзі Марії Гутковської-Рихлевської «Historia ubiorów». Проте він датується 1770-ми рр. (Gutkowska-Rychlewska 831), а крій кунтуша з розрізними рукавами та шалевим коміром кінця XVII – першої половини XVIII ст. лишився довгий час невідомим. Ситуацію змінило дослідження єдиного відомого нам кунтуша цього періоду, пошитого у польському стилі, ймовірно, на межі XVII та XVIII ст.

Важко навіть оцінити, наскільки цей екземпляр, що походить з колекції Державного Ермітажу в Санкт-Петербурзі (інв. ном. ЭРТ–8530),

важливий для вивчення генези козацького та польського одягу, оскільки він перекриває лакуну в декілька десятиліть і допомагає зрозуміти крій та особливості пошиву таких кунтушів. Наразі ані в Польщі, ані в Україні немає детальної публікації, присвяченої цьому кунтушу, а в музейному каталозі 2022 р. (Тарасова 183) є лише одне його загальне фото на манекені анфас. Ця фотографія є досить малоінформативною і не дозволяє оцінити деталі крою, що додатково посилюється відсутністю опису. На початку 2000-х рр. автор мав можливість ознайомитися з іншими фотографіями цього предмету та скласти певне уявлення про його конструкцію, результатом чого стала його авторська графічна (Мал. 2) та практична реконструкція (Мал. 3).

Деякий час дослідники називали цей польський кунтуш «угорським кафтаном» (Моисеєнко 76). Але це застаріле визначення в подальшому було виправлене, і в каталозі 2022 р. його вже називають «польським кафтаном» (Тарасова 183). Московські шевці, згідно з пануючою польською модою та за відповідним кроєм, виготовили цей кунтуш (каптан) орієнтовно наприкінці 1690-х рр. Він пошитий з вовни полотняної фактури темно-зеленого, так званого «крапивного» кольору, і не має підкладки. Деталі та доточені шматки тканини зшиті між собою переважно встик торців, окрім бокових розкладених швів між полочками та спинкою. Кунтуш обшитий по краях та бокових швах на спині шовковим шнуром, колір якого важко реконструювати через вигорання, але наразі шнур має жовтуватий відтінок та пришитий зеленою ниткою. За кроєм кунтуш однобортний, приталений, права полочка зшита з двох частин тканини, шов проходить горизонтально, по грудині попереду, зі вставками-клинами в бокових частинах спинки та у подолі, знизу по обох боках подолу з дошитими шматками тканини. Низ кунтуша підгорнутий всередину та підшитий. Цікавим елементом крою є дві майже симетричні видовжені невеликі прямокутні вставки по краях на боці спинці, які дозволяють тканині щільніше облягати фігуру. У нашій реконструкції ми повторили цю конструкцію (Мал. 3, д). Застібка спереду не збереглася, але якщо вона і була, то розташовувалася скоріш за все на поясі. Шалевий комір викроєно з окремих деталей та доштуковано встик кромок, а позаду коміра

№6 (2024)

а

б

Мал. 1. (а) – Фрагмент ікони розп'яття з донатором 1690-х рр., де, ймовірно, зображено Леонтія Полуботка, одягненого в зелений кунтуш із розрізними рукавами (за Г. Беліковою та Л. Членовою); (б) – Порохівниця кінця XVII – початку XVIII ст. з різьбленим зображенням козацького вершника. На ньому одягнутий кунтуш з розрізними рукавами та шалевим коміром, довгі поли прикривають ноги, а під порохівницею видно розріз кишені.

Мал. 2. Загальний вигляд кунтуша з колекції Державного Ермітажу (© С. Шаменков).

а

б

в

г

д

Мал. 3. (а-г) – Загальний вигляд реконструкції комплекту одягу з кунтушем з розрізними рукавами та відкладним шалевим коміром (© С. Шаменков); (д) – Фрагмент реконструкції, який демонструє підшиті до бокових швів збоку спинки дві видовжені прямокутні деталі, за допомогою яких, вочевидь, досягалася більш щільна посадка по фігурі (© С. Шаменков).

є шов. Рукав кунтуша вшивний, з одним швом. Від низу пройми до місця, де рукав звужується, міститься розріз, що дозволяє відкидати рукава назад. Рукав широкий та звужується різко до кисті, з заднього боку обох рукавів видно доштуковані шматки тканини. По краю обшлага та по розрізу рукав обшитий шовковим шнуром. Обшлага мають застібки у вигляді мідних гачків, по одній парі з кожного боку. Довжина кунтуша по спинці 137 см, довжина дещо заваленого на спинку шва на рамені біля 19 см,

загальна довжина рукава біля 78 см, довжина розрізу рукава 52 см.

Як ми відмічали вище, на основі доступних автору матеріалів про цей кунтуш була створено художня та практична реконструкції, представлені на (Мал. 2, 3). Безпосередньо кунтуш був відтворений реконструкторкою історичного одягу Ольгою Шаменковою. Він виготовлений з червоної вовни полотняного плетіння, зшитий вручну льняною та шовковою нитками і обшитий шовковим жовтим шнуром.

Бібліографія

- Gutkowska-Rychlewska, M. *Historia Ubiorów*. Wrocław: Ossolineum, 1968.
- Білоус, Л., упор. *Українські порохівниці XVII – початку XX століть*. Київ: Родовід, 2008.
- Белікова, Г., та Л. Членова. *Український портрет XVI–XVIII століть*. Київ: ТОВ «Артанія Нова», 2006.
- Моисеенко, Е. *Становление европейских форм мужского костюма в России в конце XVII – первой четверти XVIII века*. Дис. канд. искусств. Ленинград, 1990.
- Тарасова, Н. *Из дворцовых уладовых – в собрании музея. История коллекции «Гардероб Петра I»*. Санкт-Петербург: Эрмитаж, 2022.
- Шаменков, С. «Козацький кунтуш із зібрання Дніпропетровського національного історичного музею ім. Д.І. Яворницького.» *Стрій*, №4, 2022, с. 17–23. *Стрій*, striy.org.ua/index.php/striy/article/view/Striy04_kuntusz. Дата звернення 01 Вересня 2024.